

konsekvens. Afsnittet udbygger begrebet *retsteologi* (jf også anmeldelser i DTT af Kristine Gardes bøger og af Andersen & Nissens bog *Kærlighedens lov*) og drager den konsekvens, at “folkekirkens lære danner klangbund i decorumkravet og -vurderingen” (22). Dermed får decorumsager mod præster en dobbelt karakter. De skal selvsagt behandles parallelt med tilsvarende sager mod andre offentligt ansatte. Men folkekirkelig retsændelse er også forpligtet over for folkekirkens evangelisk-lutherske lære (95). Dette grundsynspunkt gennemfører Jørgensen konsekvent i både analyser og konklusion. Vil mon fagteologien være med til et sådant dobbelt normsystem i retsændelsen i kirker og trossamfund? Eller foretrækker man enten to parallelle retssystemer (som kanonisk ret vs. dansk ret) eller en ’ren’ forvaltningsret, hvor teologiens indflydelse bliver ureflekteret? – PS: mange af de omtalte sager kan findes i bibliografien på www.kirkeret.dk – en hjemmeside og en bibliografi, Jørgensen fortjenstfuldt har været (med)initiativer og (med)bidragyder til.

Lisbet Christoffersen.

Kristine Garde

Retsteologi. Udvalgte emner. København: Nyt Juridisk Forlag 2011. 246 s inkl. 6 koldnålsraderinger af Poul Skov Sørensen. Kr. 375 kr.

Kristine Garde er en flittig og engageret forsker. Den foreliggende bog engagerer også læseren med sin genfortælling af 12 velkendte nutidige præstesager, hver især repræsenterende en juridisk tilgang til (udvalgte) tjenesteretlige forpligtelser for præsterne.

Det bærende begreb *retsteologi* betyder hos Garde ‘den teologi, der anvendes i retlige – og det vil først og fremmest sige kirkeretlige – sammenhænge’ (7). Andre har forstået retsteologi bredere som teologi om rettens funktion og anvendelse i samfundet generelt (fx i indledningen til *Kærlighedens lov* (København 2009), anmeldt i DTT 74/2), en forståelse, der kunne have bidraget konstruktivt til analysen af de sager, der drejer sig om forkyndelsesfrihed og det, Garde kalder ‘ritualselvtægt’. Retsteologi kan også, som jeg selv har gjort det, beskrives som et metodisk greb til analyse af sager, der trækker på både teologiske og juridiske normer – i store træk det greb, Garde fornemt betjener sig af i den foreliggende bog.

Analysen får kød og blod vha. termerne det almindelige præstedømme, det kirkelige embede og den rette kaldelse, baseret dels på CA art 5 og 14 og dels på lovgivningens fordeling af kompetencer mellem præst og menighedsråd. Af en *retsteolog* må man da også først og fremmest forvente en detaljeret og teologisk-normativt begrundet analyse. Anvendelsen af det teologisk-teoretiske grundlag i de praktiske analyser kunne imidlertid være udfoldet mere. De tre grundlæggende begreber og den retsteologiske tilgang bliver anvendt næsten selvforklarende. Man længes efter at se Garde give sin teologiske argumentation bredde og dybde, så den kan bære den (ofte helt

relevante) kritik, hun fremsætter. Her er i stedet fremstillingen af hver enkelt sag det centrale kombineret med analyserne af de *juridiske* argumenter, der har været i spil i sagerne.

Bogens omfattende empiriske materiale rejser nogle ikke nærmere reflekterede metodiske spørgsmål om intersubjektivitet, forstået som involverede aktørers og den øvrige forskningsverdens mulighed for at bedømme de fremlagte resultater. Der anvendes klassiske arkivstudier (som Garde tidligere i sin bog *To lærersager i Folkekirken* (2006) har vist, at hun mestrer) kombineret med "akter fra" den pågældende eller "aktindsigt fra" den pågældende (234). Forskellen står ikke klart, ligesom omfanget og karakteren af det indhentede materiale ikke er nærmere belyst. S. 127 nævnes, at akterne "betingelsesløst" er stillet til forfatterens rådighed, men nogle betingelser fra de pågældende vil altid være relevante og bør efter almene forskningsetiske retningslinjer følges. Lovgivning og forskningsetiske normer for anvendelse af persondata, der ikke nødvendigvis på forhånd er kendt i offentligheden, skal overholdes, og der bør foreligge en kontrakt, der nærmere fastlægger formål, tidsperiode mv. Aktørerne skal kunne genkende egen sag eller i hvert fald egne standpunkter. Sagsfremstillinger skal fremlægge alle relevante data. Fx er Ombudsmandens helt centrale konklusion i den sag, der omtales som NN, ikke medtaget i omtalen s. 221, nemlig at: "Jeg har ikke herved taget stilling til den bedømmelse af sagen, som er fremkommet i ministeriets brev af 7. februar 2011." Endelig kan tilsagn om aktindsigt, givet af pågældende selv (eller betinget af pågældendes godkendelse), altid trækkes tilbage og forsøg på at trække sin sag ud af projektet må opfattes som tilbagetrækning af et tilsagn om aktindsigt. Garde mener s. 227, at "det personfølsomme plan, som enhver præstesag befinder sig på ... træder i baggrunden". Tværtimod – de personer, der har været involveret i sagerne, har krav på fortsat beskyttelse. Selvsagt må "retsteologen forventes ikke at ville gøre sig til talerør for nogen af sagens parter", men der er forskel på forskerens analytiske videns-skabende rolle og dommerens, hhv. embedsmandens konkrete retsfastlæggende rolle, sådan som Henrik Zahle har påpeget det i bogen *At forske ret* (København 2007, s. 143ff). Garde anvender korrekt juristernes skelnen mellem udsagn om gældende ret og udsagn om, hvad der bør være gældende ret (7). Men udsagn *de lege ferenda* er generelle, retspolitiske forslag til lovgivningsmagten eller domstolene om, hvordan en *type* af sager bør løses, ikke konkrete udsagn om den rette løsning på en verserende sag. Det er stadig værd at iagttage stilhed, mens retten taler.

Forfatteren foreslår bogen anvendt som modgift mod fremtidige præstesager. Med de faldne bemærkninger kan jeg varmt anbefale denne brug, men dog kun til begrænset indtagelse. Ingen præst bør lade sig skræmme – for er konfrontationen, også mellem teologi og ret, ikke nødvendig for udvikling af både teologi, kirke – og ret?

Lisbet Christoffersen.